УДК 159.922.6-053.6:614.46 https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.18(63).08

ПРЕСТИЖНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Алла Федоренко
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної і соціальної психології
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9
fedorenkoalla.f@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-8180-4494

Тетяна Ханецька
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психосоматики та психологічної реабілітації
Національний педагогічний університете імені М.П. Драгоманова
01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9
t.i.khanetska@npu.edu.ua, https://orcid.org/0000-0001-9767-5116

Кирило Веселий
магістрант спеціальності «Психологія» факультету психології
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9
vesel.kyr@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-1285-9720

Анотація

У статті здійснено теоретичний та практичний аналіз проблеми зв'язку престижності з професійним самовизначенням підлітків в умовах карантинних обмежень. Проаналізовані теоретичні підходи щодо визначення понять професіоналізм, професійна орієнтація та окреслена роль престижу в генезисі професійного самовизначення старшокласників. Зокрема, щоб мати можливість більш точно та правильно обрати професійний напрямок, постає величезна кількість питань, які допомагають виявити ключові фактори й умови, що можуть здійснити вплив на профорієнтацію людини. Бажання індивіда, соціальна та економічна ситуація, внутрішні властивості, особливості темпераменту та характеру, життєвий досвід, потяг та нахили, престижність професії, матеріальна винагорода, статус у суспільстві, допомога іншим, вирішення власних проблем – і це не весь список суб'єктивних та об'єктивних чинників, що можуть орієнтувати особистість на вибір майбутньої сфери професійної діяльності. З'ясовано, що у сучасному стані карантинних обмежень у підлітків при виборі майбутнього фаху домінують такі фактори професійної діяльності як ризикованість, безпека та соціальна дистанція, по відношенню до її престижності. Ізоляція та соціальна дистанція індивідів одне від одного в умовах карантину, спричинених COVID-19, можуть позначитися на виокремленні одних професій від інших. Встановлено, що це спонукає підлітків у подальшому обирати такі напрямки, які будуть більш значимими та престижними навіть за дистанційних умов навчання. Зазначено, що в умовах пандемії досить ефективно проявила себе технологія дистанційного навчання, яка наразі має запровадження в усіх освітніх закладах різних типів. Її введення допомагає учням не тільки здійснювати участь у навчальній діяльності з педагогами, але й дає змогу взаємодіяти з працівниками освітніх закладів (психолог, соціальний педагог, адміністрація закладу освіти та інші). Констатовано, що престижність як чинник професійного самовизначення в умовах карантинних обмежень посідає важливе місце у структурі обрання майбутнього фаху підлітком.

Ключові слова: професійне самовизначення, престижність, ієрархія престижу, стандарт престижності професій, епідемічна ситуація, карантин, дистанційне навчання, карантинні обмеження.

Вступ

Майже кожна людина розуміє, що вибір майбутньої професії може вплинути на усе подальше життя. Особливо важливим фактором є її самовизначення у пубертатний період розвитку, коли зацікавленість та інтерес до різних сфер має диференційований характер. При цьому, залучення старшокласника в різноманітні види діяльності, лише спонукають його до саморозвитку. Однак, питання щодо вибору справи життя у першій половині 21-го століття вносить свої корективи у професійне становлення особистості. Особливо це позначається в умовах сьогодення, коли загроза з боку пандемії, викликаної COVID-19, може вплинути на зміну професійної спрямованості підлітків.

У психологічних дослідженнях обґрунтовано сутність і зміст професійного самовизначення (М.Р. Гінзбург, Н.С. Пряжников), структуру (В.В. Болучевська, В.В. Мілакова, О.В. Падалко), типи та рівні (І.П. Андрійчук, Ю.П. Поварєнков, Дж. Холланд), його способи рефлексивної регуляції (В.В. Синявський, З.Л. Становських), етапи (Е. Гінцберг, Е.А. Климов, Д. Сьюпер), механізми становлення особистості як суб'єкта професійного самовизначення (Г.О. Балл, В.В. Рибалка), активізацію та психологічний супровід професійного самовизначення школярів різного віку (Д.О. Закатнов, О.В. Капустіна, Н.А. Побірченко) (Федоренко, 2020).

У руслі сучасних змінних процесів, спричинених пандемією, важливим постає питання щодо професійного самовизначення підлітка в умовах обмеженої життєдіяльності. В загальному, це поняття розглядають як конкретне, але досить широке та розгалужене, що може включати в себе безліч трактувань та шляхів розуміння. Професійне самовизначення залежить як від зовнішніх, так й від внутрішніх чинників, що впливають на людину протягом онтогенезу.

Мета дослідження полягає у теоретичному та емпіричному аналізі престижності як фактору професійного самовизначення підлітків в умовах карантину. **Завдання** дослідження: 1) проаналізувати теоретичні засади поняття престижності; 2) дослідити взаємозв'язок фактору престижності у професійному самовизначенні з умовами карантинних обмежень.

Методи дослідження

Для вивчення престижності професій в умовах карантинних обмежень нами був застосований «Диференціально-діагностичний опитувальник» (ДДО) (авт. Е.А. Климов), а також використана авторська анкета «Вибір майбутньої професії в обмежених умовах», де одне з питань стосувалося престижності професій у період карантину. В досліджені взяли участь 56 учнів середньої загальноосвітньої школи № 67 віком 15-16 років.

Також були використані теоретичні методи дослідження. Для виявлення психологічних особливостей підлітків щодо престижності професій був здійснений аналіз психологічної літератури. Крім цього, були опрацьовані сучасні зарубіжні праці, які стосувалися пандемії.

Результати та дискусії

Сучасне суспільство потребує високоефективних фахівців, здатних правильно оцінити як результати своєї професійної діяльності, так і власні можливості. Суб'єктивне ставлення молодої людини, яка знаходиться на етапі вибору професії, до майбутньої виконуваної

професійної діяльності реалізується у спрямованості особистості до внутрішніх ресурсів, власного особистісного потенціалу, до можливостей вибору засобів дій та побудови певної стратегії майбутньої діяльності, поведінки та життя в цілому. У зв'язку з цим, останнім часом спостерігається особливий інтерес психологів до пошуку внутрішніх ресурсів, здібностей та можливостей молодої людини, актуалізація яких призведе до більш усвідомленого вибору майбутньої професії, до більш швидкої адаптації в складних умовах життєвих, професійних і суспільних криз, успішного професійного самовизначення та самореалізації особистості (Сидоренко, Федоренко & Ханецька, 2019).

Професійне самовизначення передбачає вибір кар'єри, сфери саморозвитку особистісних можливостей, а також формування практичного, дієвого ставлення особистості до соціокультурних і професійно-виробничих умов її суспільно-корисного життя, компонент постійного самовдосконалення в руслі обраної діяльності (Климов, 2004).

Зокрема, професійне самовизначення М.С. Пряжников розглядає як постійний пошук особистісного сенсу в обраній, засвоєній і виконуваній трудовій діяльності, а також знаходження сенсу в самому процесі особистісного самовизначення. Зокрема, виявляється деякий парадокс цього визначення – з одного боку, знайдений сенс порівнюється як щось вже досягнуте на цьому етапі, вирішене, а, з іншого, наявний результат може знецінити сенс життя, і в подальшому утворюється «порожнеча», коли незрозуміло заради чого жити, до чого прагнути. У кращому випадку особистості залишається прагнути до виокремлених нею цілей, поступово перетворюючись з пасивного глядача на активного виконавця. Тому не менш важливим є сам процес пошуку, де окремі, вже віднайдені сенси – це лише тимчасові етапи (Пряжников, 1996).

Деякі науковці вказують на те, що професійне самовизначення – це формування людиною власної особистості у співвідношенні до вироблених в суспільстві (і прийнятих даною людиною) критеріїв професіоналізму. Один вважатиме критерієм професіоналізму лише приналежність до певної професії або отримання спеціальної освіти, згідно з чим буде відповідно себе оцінювати, інший – вважає, що критерієм професіоналізму є індивідуальний творчий внесок в професію, збагачення своєї особистості засобами професії, відповідно вона інакше й буде самореалізовуватися у професійній діяльності (Арендачук, 2006; Климов, 2004).

На початковому етапі вибору професії у старшокласників виявляються загальні тенденції в бажаних, престижних типах професійної спрямованості, які не залежать від освітніх установ, в яких вони навчаються. Виявлено, що найбільш бажаними є для них професії підприємливого, художнього та конвенціонального типів. А.К. Маркова висловлює власні погляди на найбільш розповсюджені професійні типи особистості серед підлітків, які наразі знаходяться перед одним із найважливіших виборів у своєму житті. На перші місця виходять соціальний, конвенціональний і реалістичний типи. Ймовірно, це пов'язано з тим, що при такій процедурі актуалізуються наявні у підлітка уявлення про професії, уявлення про себе в професії та наявні соціальні установки (Маркова, 1996).

Карантинні умови, які були запроваджені навесні 2020 року, досить суттєво вплинули на загальне формування уявлень молодих людей про світ професій. Обмежене становище зачепило не лише приватне й суспільне життя кожної особистості, воно також вплинуло на виконання нею соціально-професійних ролей та поставило питання про особливості вибору майбутньої професійної діяльності молодим поколінням в умовах обмеженої життєдіяльності.

За даними останніх досліджень, було встановлено, що пандемія, викликана COVID-19, спричинила одне з найбільших в історії порушення в системі освіти, зачепивши на всіх

континентах майже 1,6 мільярди учнів у понад 190 країнах. Закриття шкіл та інших навчальних закладів вплинуло більш ніж на 94% учнів у світі та до 99% у країнах із низьким та нижчим за середній рівні доходу. Криза посилює існуючі диспропорції в освіті, зменшуючи можливості в отриманні якісних знань для продовження навчання за певним профілем. Для багатьох дітей, які відносяться до вразливих груп – тих, хто проживає в бідних або сільських районах, біженців, інвалідів та примусово переміщених осіб, а також інших категорій населення освіта є неможливою.

Погіршення навчального процесу, спричиненого загальною пандемією, також загрожує вийти за межі сучасного покоління і знищити освітній прогрес, який утворювався десятиліттями. Вагомий вплив це матиме на тих, хто має труднощі у засвоєнні знань або серйозні проблеми зі здоров'ям, що можуть вплинути на навчальну діяльність. Близько 23,8 мільйонів дітей та молоді (від дошкільної до вищої школи) можуть кинути навчання або зовсім «випасти» з освітнього процесу, втративши мотивацію до навчання або замінивши провідну сферу діяльності пошуком роботи (Policy brief: education during covid-19 and beyond, 2020).

Особливо слід звернути увагу на те, що подібні порушення в освітній діяльності матимуть суттєві наслідки протягом наступних років у професійному самовизначенні молоді, зокрема, підлітків, що є вкрай важливим для загального розвитку суспільства.

Оскільки фіскальний тиск посилюється, а допомога у розвитку освітнього процесу стає деформованою, фінансування освіти також може зіткнутися із серйозними проблемами, посилюючи значні розриви у фінансуванні освіти до COVID-19. Наприклад, для країн з низьким рівнем доходу та країн із низьким й середнім рівнем доходу цей розрив сягнув приголомшливих 148 млрд. доларів щороку, і тепер він може збільшитися до однієї третини (Policy brief: education during covid-19 and beyond, 2020).

Незважаючи на те, що уряди країн боролися з розповсюдженням хвороби, закриваючи цілі сектори економіки, та, вводячи широкі обмеження на мобільність, санітарна криза переросла у велику економічну кризу, яка, як очікується, буде обтяжувати суспільство на наступні роки (Schleicher, 2020).

Щодо становища з освітнім процесом на території України, то відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 211 від 11.03.2020 року «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19», уряд запровадив суворий карантин до 22 травня 2020 року (Постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України корона вірусу», 2020). Постанова передбачала заборону відвідування закладів освіти її здобувачами. В результаті виникла низка проблем, пов'язаних із забороною відвідування навчальних установ та переведенням освітнього процесу в дистанційний формат. З цього приводу МОН України було надіслано ряд листів та роз'яснень, спрямованих на уточнення питань, які виникли під час запровадження карантинних обмежень, спричинених епідемічною ситуацією (Гриневич, Ільїч, Морзе, Прошкін, Шемелинець, & Линьов, та ін., 2020).

Епідемічна ситуація за визначенням, яке вказане у Законі України «Про захист населення від інфекційних хвороб», це показник епідемічного благополуччя території (об'єкта) у певний час, що характеризується рівнем і динамікою захворювання людей на інфекційні хвороби, наявністю або відсутністю відповідних факторів передачі інфекції та іншими обставинами, що впливають на поширення інфекційних хвороб. Також необхідно наголосити на такому визначенні як «карантин». Карантин – це сукупність адміністративних та медико-санітарних заходів, що застосовуються для запобігання поширенню особливо

небезпечних інфекційних хвороб (Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб», 2000).

Варто зазначати, що в умовах пандемії досить ефективно проявила себе технологія дистанційного навчання, яка наразі має запровадження в усіх навчальних закладах різних типів. Її введення допомагає учням не лише брати участь у навчальній діяльності з педагогами, але й дає змогу взаємодіяти з працівниками освітніх закладів (психолог, соціальний педагог, адміністрація школи та інші).

Оцінюючи сучасний стан у сфері соціально-економічних відносин, у підлітків виникає безліч сумнівів, з приводу обрання справи життя. Оцінка різноманітних чинників, таких як прибутковість, безпека на робочому місці, індивідуально-психологічні характеристики індивіда, не дають цілісного уявлення про майбутній професійний вибір. Тому, варто наголосити на одному з досить вагомих на сьогоднішній день чинників професійного самовизначення старшокласників, яким виступає престижність професії.

Питанням престижності професії займалися такі науковці як Е.А. Климов, М.І. Найдьонов, Л.В. Григоровська, Н.Є. Тихонова, О.Дункан, Б. Барбер, Н.Б. Качайнов, Я.В. Дідковська та інші вітчизняні та зарубіжні автори.

Роль престижу в генезисі професійного самовизначення старшокласників полягає в тому, що він визначає привабливість професій, а також їх популярність серед дітей та молоді, тим самим орієнтуючи їх на домінування одних професій над іншими. Згідно з американськими соціологічними дослідженнями, престиж професій відображає систему розмежування конкретного суспільства, тому дослідження питання престижу є одним з ключових елементів на даному етапі функціонування суспільства (Григоровська & Найдьонов, 2009).

М.І. Найдьонов зазначає, що престижність професії виступає інтегральним показником соціально-економічного статусу людини й є доволі значущим орієнтиром у виборі молодою людиною майбутньої професії, зумовлює старанність та наполегливість у її опануванні, у плануванні майбутньої кар'єри та вдосконаленні професійної майстерності (Найдьонов, 2013).

Варто зауважити, що престиж професії пов'язаний із прибутком, освітою, авторитетом, повагою, статусом, привабливістю професії тощо. Він зумовлений, перш за все, уявленнями людей про соціальну ієрархію, що утворюються в суспільстві в процесі міжособистісних відносин. Через це в окремих професійний сферах виникає досить жорстка конкуренція за посаду та вільні робочі місця, на які можуть претендувати десятки осіб з відповідною кваліфікацією (Пряжников, 1996).

Окремо хочемо виділити мікросоціальні чинники, що в подальшому впливають на вибір престижної професії. Зокрема, при обранні майбутньої професії часто виникають конфлікти у системі дитячо-батьківських стосунків, через що вибір певного професійного напряму може стати для молодої людини неможливим або недоступним. Також вимоги, які ставить перед людиною та чи інша професія, призводять до відмови молодих людей від власних інтересів, смаків та розстановці пріоритетів між іншими сферами власного життя (сім'я, друзі, хоббі, дозвілля тощо).

Отже, залежність підлітка від зовнішніх умов та вплив найближчого оточення може сформувати у нього неправильне розуміння поняття «престижності» та призвести до невдалого вибору професії. Важливим у подоланні зайвих, неконструктивних думок є робота психолога, що включає в себе допомогу у знаходженні консенсусу між батьками та дитиною,

профілактику вибору професії «за течією», відмову від помилкових міркувань про престиж в цілому, а також концентрація уваги підлітка на власних можливостях, здібностях та нахилах (Климов, 2004).

Також існує певний соціальний ризик, який пов'язаний з дефіцитом та зменшенням робочої сили у окремих сферах діяльності, зумовлюючи втрату популярності, і, як наслідок, порушення стійкості окремих підприємств та структур, що негативно впливатиме на загальний економічний розвиток країни.

Іншим суттєвим важелем щодо престижності є часові рамки. Відомо, що зі змінами у суспільстві, а також враховуючи інноваційний розвиток у науково-технічному прогресі можуть відбуватися заміна одного роду занять іншими, повне або часткове ліквідування окремих видів діяльності, а також виникнення нових професій, які з часом можуть стати досить престижними та витіснити «престиж минулого». Соціокультурний аспект є не менш вагомим чинником, який стосується престижності професій. Він залежить не лише від загальноприйнятих норм та цінностей, що утворилися протягом суспільно-історичного розвитку, але й залежить від економічного стану країни, географічного місцезнаходження, політичної ситуації в державі та інших вагомих чинників.

Орієнтуючись у виборі майбутньої професійної діяльності на престижність професії, підліток доволі рідко враховує той факт, що оволодіння окремою справою та отримання вигоди від неї може відбутися не одразу, а окремі зовнішні фактори (пандемія, війна, економічна криза, катастрофи) – знизити престиж або цінність певної професії (Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб», 2000).

Якщо взяти до уваги сучасний стан, викликаний карантинними обмеженнями, то варто зазначити про такі фактори як ризикованість, безпека та соціальна дистанція у ході здійснення професійної діяльності, по відношенню до її престижності. Ізоляція та соціальна дистанція індивідів одне від одного в умовах карантину, викликаних COVID-19, можуть позначитися на виокремленні одних професій від інших. Це зумовить молодих людей в подальшому обирати такі професійні напрями, які будуть більш значимими та престижними навіть за дистанційних умов.

Ще одним фактором, який не завжди оцінюється підлітками є співвідношення престижу та затребуваності окремої сфери, в якій, наприклад, на одне робоче місце може претендувати до сотні осіб, й з яких дійсно лише одна-дві особи зможуть отримати дане робоче місце. До таких напрямів діяльності можна віднести IT-сферу, медицину, юридичну сферу, управління персоналом, коучинг та інші популярні «західні» напрями. При чому, у подібних випадках такі особливості індивіда як здібності, навички, рівень інтелекту та фізичні данні можуть зовсім не враховуватися в процесі самостановлення (Григоровська & Найдьонов, 2009).

В умовах постійних криз, які впливають на функціонування різних структур суспільства, а також у зв'язку з тенденціями диференційних зрушень, пов'язаних із загальною пандемією, показник престижності професії як чинник професійного самовизначення підлітка, слугує детермінантною зменшення впевненості осіб в окремих професіях, які раніше високо оцінювалися у суспільстві. Негативним є й те, що більшість осіб притримуються думки, немов конкуренція на окремі місця та професії буде зменшуватися з появою нових сфер діяльності, спричинених карантинними обмеженнями (Маркова, 1996).

На даний момент існує досить проблемна ситуація, яка полягає в суперечливості ієрархії престижу та шляхів його встановлення й визначення. У сучасному світі найбільш

престижними вважаються професії, яким відповідає висока оплата праці, а також ті, де наявні великі можливості для створення швидкої та успішної кар'єри (юрист, менеджер, HR). З іншого боку, варто відмітити спад престижу тих професій, що вимагають високої кваліфікації, відповідної освіти, а також різних професійних навичок (інженер, вчитель). Подібна ієрархія престижу відображає кризові зміни сучасного суспільства, що відбуваються під впливом COVID-19 – невідповідність між освітою у закладах освіти, яка здобувається, професією і доходом, що виступають індикаторами соціального статусу. Зрушення, які виникають між рівнем освіти, сферою професійної діяльності та винагородою за роботу, зумовлюють формування рівня престижу у соціумі, це в свою чергу веде не лише до вимушеного працевлаштування не за своєю спеціальністю, але й впливає на мотиви учнів щодо обрання відповідної освіти, закладу вищої освіти, професії тощо.

В Україні був створений окремий перелік професій, який свого часу став першим кроком до формування національного стандарту престижності професій. Даний перелік сформувався відповідно до вимог, які визначені у Міжнародному стандарті класифікації професій ISCO-88. Для визначення цих професій, була використана шкала, розроблена Д. Трейманом, що слугувала орієнтиром у формуванні та розробці переліку професій на території України. Завдяки цій системі та активній роботі міністерств, по всій країні вдалося сформувати рейтинг престижності професій, який можна було використовувати в подальших дослідженнях (Маркова, 1996).

Окремо варто виділити глобалізаційні процеси, які є направляючими в тенденціях формування престижності професій. Зважаючи на вплив провідних держав, зокрема країн Великої сімки, основні базиси престижних професій зароджуються саме на їх теренах, з майбутніми перспективами на поширення у високорозвинутих країнах світу. Оцінюючи даний фактор, підлітки можуть формувати власний стандарт престижних професій, надаючи перевагу саме тим сферам, які мають перспективу та кар'єрний зріст на територіях інших країн, отримуючи можливість розвиватися не лише вертикально, а й горизонтально, змінюючи місце роботи на більш прибуткове.

У процесі діагностичного обстеження досліджуваних з допомогою «Диференціально-діагностичного опитувальника» Е.А. Климова, показники учнів за кожним типом професії були розподілені на 3 групи:

- високий рівень вираженості до типу професії (8-11 стенів);
- середній рівень вираженості до типу професії (4-7 стенів);
- низький рівень вираженості до типу професії (0-3 стенів).

Результати дослідження наведені у табл. 1 та на рис. 1.

Таблиця 1

Характеристика рівнів вираженості типів професій у підлітків

Рівні вираженості	«Людина природа»		«Людина - техніка»		«Людина - людина»		«Людина - знакова система»		«Людина - художній образ»	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Високий	8	14,30%	10	17,90%	32	57,20%	11	19,60%	13	23,20%
Середній	27	48,20%	27	48,20%	19	33,90%	35	62,50%	19	33,90%
Низький	21	37,50%	19	33,90%	5	8,90%	10	17,90%	24	42,90%

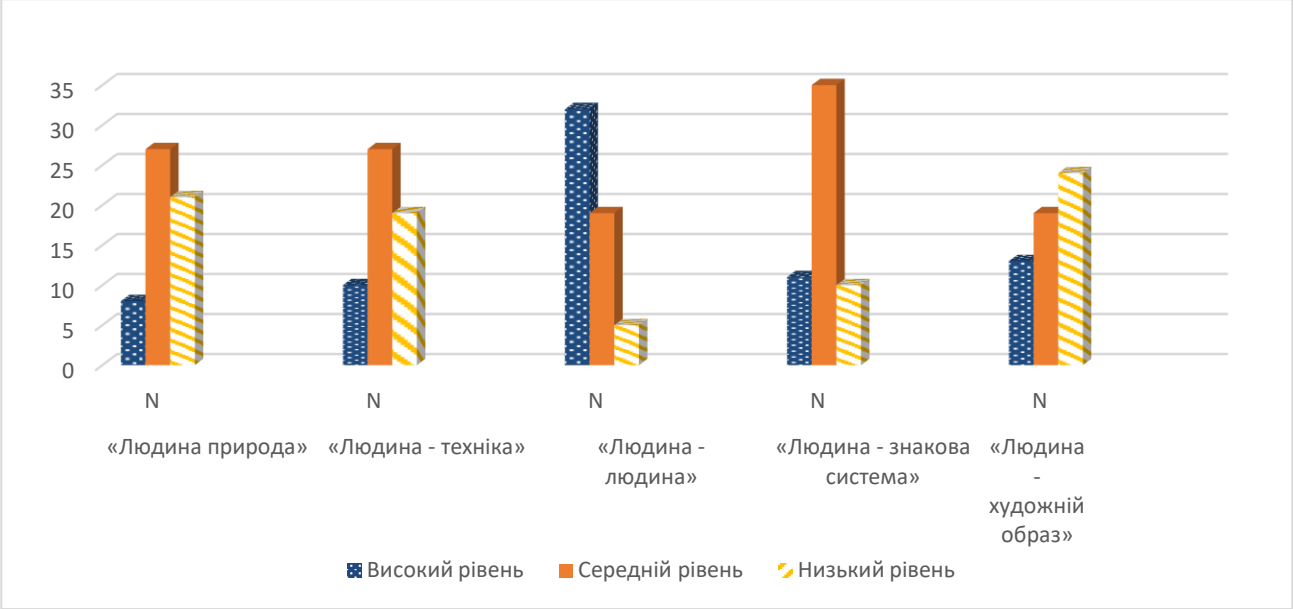

Рис. 1. Рівні вираженості типів професій в учнів 10-х класів

Слід зазначити, що серед респондентів найбільш вираженими є професії типу «Людина-людина», найменш вираженими типами є професії типу «Людина-художній образ».

Звертаючи увагу на існуючі виклики сучасності, пов'язані з карантинними обмеженнями, спричиненими COVID-19, нами було проведено анкетування за авторською методикою учнів середньої загальноосвітньої школи № 67 м. Києва (вибірку склали 56 юнаків та дівчат десятих класів). Результати опитування щодо престижності сфер професій у сучасних карантинних умовах відображено на рис. 2.

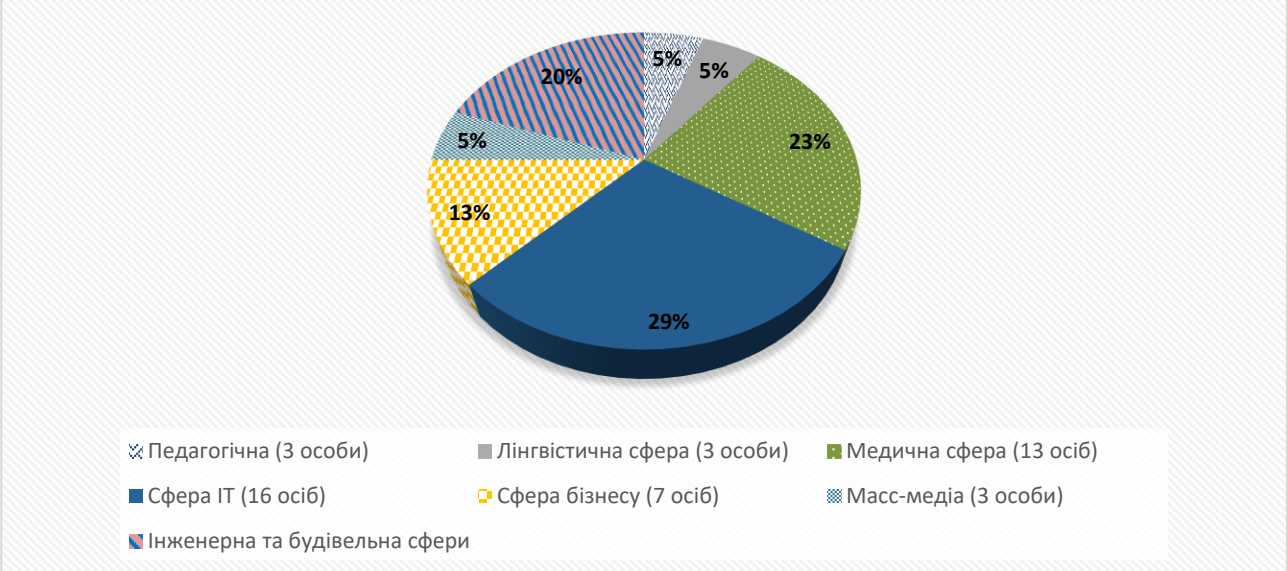

Рис. 2. Показники престижності професій старшокласників за різними сферами

Оцінюючи результати опитування, можна зазначити, що не дивлячись на ситуацію з пандемією, а також ризики та небезпеку, які несе COVID-19 для усіх тих, хто працює наразі у медичній сфері, значна частина підлітків все ж таки вважає дану сферу досить престижною у найближчому майбутньому.

З одного боку, будучи інтегральним показником соціально-економічного статусу людини, престижність професій виступає доволі значущим орієнтиром у виборі майбутнього спеціальності, вона впливає на вибір місця професійної діяльності, після завершення навчального закладу, формує образ бажаних професійних досягнень, мотивує особистість до вдосконалення професійної майстерності та кар'єрного зростання. З цього погляду престижність виступає як значний внутрішній ресурс накопичення потенціалу як окремої особистості, так і суспільства в цілому. Щодо останнього, то у періоди розвитку, вчасне опрацювання розповсюджених у масовій свідомості уявлень, які впливають на формування престижності окремих професій, пришвидшує отримання структурними і корпоративними суб'єктами потрібних їм людських ресурсів.

Динаміка професійного самовизначення зумовлена зміною ставлення особистості до самої себе, а також тими умовами, в яких вона існує та розвивається. Частіше всього, у процесі підвищення професіоналізму у людини також зростають вимоги до самої себе, змінюються критерії оцінювання власної особистості. А при потраплянні у професійну сферу, людина різко відкидає думки щодо власного професіоналізму, поступово занурюючись у себе та маючи сумніви у власній компетентності (Маркова, 1996). А з впливом пандемії – можливістю втратити роботу, подібні роздуми та напруга лише зростають.

Висновки

Для допомоги у вирішенні різноманітних запитів старшокласників, які пов'язані зі співвідношенням престижності майбутньої професії, рівня освіти та майбутньої перспективи, психолог повинен систематично проводити профорієнтаційну роботу в закладах середньої освіти з метою попередження виникнення у підлітків хибних уявлень про світ професій, здійснювати профілактичну та просвітницьку роботу з батьками та дітьми, проводити психокорекцію у випадках виникнення в учнів дезадаптаційних процесів після впливу різних негативних факторів, запобігати впливу деструктивних чинників у процесі вибору престижної професії, формувати у дітей навички саморегуляції та саморефлексії тощо.

Отже, можна зробити висновок, що престижність професії як чинник професійного самовизначення в умовах карантинних обмежень посідає важливе місце в структурі обрання майбутнього фаху та виду діяльності підлітком. Врахування цього фактору допоможе дівчатам та хлопцям у подальшому сфокусуватися вже на певній спеціальності, враховуючи й інші чинники, які у майбутньому зможуть позитивно вплинути на досягнення успіху у професійній діяльності та реалізації успішної професійної кар'єри.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в аналізі проблеми визначення престижності різноманітних професій в особливі періоди, а також у розробці та впровадженні тренінгу професійного самовизначення старшокласників.

Література

1. Арендачук, И.В. (2006). *Профессионализм личности в научно-педагогической деятельности*. Саратов : Изд-во Саратовского университета.
2. Гриневич, Л., Ільїч, Л., Морзе, Н., Прошкін, В., Шемелинець, І., Линьов, К., та ін. (2020). *Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину: аналітична записка*. Київ : Київський університетімені Бориса Грінченка. Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31739/1/L_Hrynevych_L_Ilich_K_Lynov_N_Morze_O_Pprotsenko_V_Proshkin_H_Rii_Analit_zapiska_2020.pdf.
3. Закон України *«Про захист населення від інфекційних хвороб»* (Відомості Верховної Ради

України (ВВР), 2000, *29*, ст. 228). Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16125-14#Text.
4. Климов, Е.А. (2004) *Психология профессионального самоопределения*. Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия».
5. Григоровська, Л.В., & Найдьонов, М.І. (2009). Соціальна ситуація дефіцитності-престижності професій. *Науково-практична конференція «Державна служба зайнятості України на ринку праці в умовах світової фінансово-економічної кризи: питання теорії та виклики практики» (м. Київ, 2009 р.),* (с. 136–143). Київ : ІПК ДСЗУ. Режим доступу: http://iris-psy.org.ua/publ/st_0091.pdf.
6. Маркова, А.К. (1996). *Психология профессионализма*. Москва : Международный гуманитарный фонд «Знание».
7. Найдьонов, М.І. (2013). *Психологія престижності професій.* (Монографія). Кіровоград : Імекс-ЛТД Режим доступу: http://iris-psy.org.ua/publ/pop.pdf.
8. Найдьонов, М.І., & Григоровська, Л.В., (2013). *Соціально-психологічні чинники престижності професій: підготовка молоді до активного самоздійснення на сучасному ринку праці.* Кіровоград : Імекс-ЛТД. Режим доступу: http://iris-psy.org.ua/publ/spfop.pdf.
9. Постанова Кабінету Міністрів України *«Про запобігання поширенню на території України корона вірусу»* (м. Київ, 11 березня 2020 р., *211*). Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text.
10. Пряжников, Н.С. (1996). *Профессиональное и личностное самоопределение.* Москва : Издательство «Институт практической психологии».
11. Сидоренко, О.Б., Федоренко, А.Ф., Ханецька, Т.І. (2019). Самоефективність особистості у виборі копінг-стратегій поведінки. *Проблеми сучасної психології*. Збірник наукових праць Запорізького національного університету та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, *1*(15), 112–122. Режим доступу: https://doi.org/10.26661/2310-4368-2019-1-15-17.
12. Федоренко, Л.П. (2020). Психологічні особливості професійного самовизначення випускників сільських шкіл. (Автореф. дис. канд. психол. наук). Київ. Режим доступу: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/34515/100431170.pdf?sequence=1&isAllowed=y
13. Schleicher, A. (2020). *The Impact of COVID-19 on Education: Insights From Education at a Glance 2020*. Режим доступу: https://www.oecd.org/education/the-impact-of-covid-19-on-education-insights-education-at-a-glance-2020.pdf.
14. *Policy brief: education during covid-19 and beyond.* (2020). Режим доступу: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf.

References

1. Arendachuk, I.V. (2006). *Professionalizm lichnosti v nauchno-pedagogicheskoy deyatelnosti. [Personal professionalism in scientific and pedagogical activity]*. Saratov : Izd-vo Saratovskogo universiteta [in Russian].
2. Grinevich, L., Ilyich, L., Morze, N., Proshkin, V., Shemelinec, I., Linov, K., et al. (2020). *Organizaciya osvitnogo procesu v shkolah Ukrayini v umovah karantinu: analitichna zapiska [Organization of the educational process in schools of Ukraine under quarantine conditions: an analytical note]*. Kyiv : Kiyivskij universitet imeni Borisa Grinchenka. Retrieved from http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31739/1/L_Hrynevych_L_Ilich_K_Lynov_N_Morze_O_Pprotsenko_V_Proshkin_H_Rii_Analit_zapiska_2020.pdf [in Ukrainian].
3. The Law of Ukraine *«Pro zahist naselennya vid infekcijnih hvorob»* (Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayini (VVR) *["On the Protection of the Population from Infectious Diseases"* (Vedomosti Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)], 2000, 29, Article 228). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16125-14#Text [in Ukrainian].

4. *Klimov, E.A. (2004) Psiholoriya professionalnoro samoopredeleniya [Psychology of professional self-determination].* Textbook. Moscow : Izdatelskij centr «Akademiya» [in Russian].
5. Grigorovska, L.V., & Najdonov, M.I. (2009). Socialna situaciya deficitnosti-prestizhnosti profesij [The social situation of scarcity-prestige of professions]. Proceedings from SESULMCGFEC'09: *Naukovo-praktichna konferenciya «Derzhavna sluzhba zajnyatosti Ukrayini na rinku praci v umovah svitovoyi finansovo-ekonomichnoyi krizi: pitannya teoriyi ta vikliki praktiki» – Scientific and practical conference "The State Employment Service of Ukraine on the labor market in the conditions of the global financial and economic crisis: theoretical issues and practical challenges" (Kyiv, 2009.),* (pp. 136–143). Kyiv: IPK DSZU. Retrieved from http://iris-psy.org.ua/publ/st_0091.pdf [in Ukrainian].
6. Markova, A.K. (1996). *Psihologiya professionalizma [Psychology of professionalism].* Moscow : Mezhdunarodnyj gumanitarnyj fond «Znanie» [in Russian].
7. Najdonov, M.I. (2013). *Psihologiya prestizhnosti profesij [Psychology of the prestige of professions].* Kirovograd : Imeks-LTD. Retrieved from http://iris-psy.org.ua/publ/pop.pdf [in Ukrainian].
8. Najdonov, M.I., & Grigorovska, L.V., (2013). *Socialno-psihologichni chinniki prestizhnosti profesij: pidgotovka molodi do aktivnogo samozdijsnennya na suchasnomu rinku praci [Socio-psychological factors of the prestige of professions: preparing young people for active self-realization in the modern labor market].* Kirovograd : Imeks-LTD. Retrieved from http://iris-psy.org.ua/publ/spfop.pdf [in Ukrainian].
9. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «*Pro zapobigannya poshirennyu na teritoriyi Ukrayini korona virusu» ["On preventing the spread of the corona virus on the territory of Ukraine"]* (Kyiv, 11.03.2020, 211). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text [in Ukrainian].
10. Pryazhnikov, N.S. (1996). *Professionalnoye i lichnostnoye samoopredeleniye [Professional and personal self-determination]* Moscow : Izdatelstvo «Institut prakticheskoy psikhologii» [in Russian].
11. Sidorenko, O.B., Fedorenko, A.F., Hanecka, T.I. (2019). Samoefektivnist osobistosti u vibori koping-strategij povedinki [Self-efficacy of the individual in the choice of behavioral coping strategies. Problems of modern psychology]. *Problemi suchasnoyi psihologiyi. Zbirnik naukovih prac Zaporizkogo nacionalnogo universitetu ta Institutu psihologiyi imeni G.S. Kostyuka NAPN Ukrayini – Collection of scientific works of the Zaporizhia National University and the Institute of Psychology named after H.S. Kostyuk of the National Academy of Sciences of Ukraine*, *1*(15), 112–122. Retrieved from https://doi.org/10.26661/2310-4368-2019-1-15-17 [in Ukrainian].
12. Fedorenko, L.P. (2020). Psykholohichni osoblyvosti profesiynoho samovyznachennya vypusknykiv silskykh shkil [Psychological features of professional self-determination of rural school graduates]. *Extended abstract of Candidate's thesis.* Kyiv. Retrieved from http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/34515/100431170.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
13. Schleicher, A. (2020). *The Impact of COVID-19 on Education: Insights From Education at a Glance 2020.* Retrieved from https://www.oecd.org/education/the-impact-of-covid-19-on-education-insights-education-at-a-glance-2020.pdf.
14. *Policy brief: education during covid-19 and beyond.* (2020). Retrieved from https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf.

PRESTIGE AS A FACTOR OF THE PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF TEENAGERS UNDER QUARANTINE

Alla Fedorenko
PhD in Psychology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of General and Social Psychology
National Pedagogical Dragomanov University
9, Pyrohov Str., Kyiv, Ukraine, 01601
fedorenkoalla.f@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-8180-4494

Tetiana Khanetska
PhD in Psychology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Psychosomatics and Psychological Rehabilitation
National Pedagogical Dragomanov University
9, Pyrohov Str., Kyiv, Ukraine, 01601
tanyadjan7@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-9767-5116

Kyrylo Veselyi
Master's Degree Student, Specialty "Psychology" of the Psychology Faculty
National Pedagogical Dragomanov University
9, Pyrohov Str., Kyiv, Ukraine, 01601
vesel.kyr@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-1285-9720

Abstract
The article provides a theoretical and practical analysis of the problem of the link between prestige and professional self-identification of teenagers in the conditions of quarantine restrictions. Theoretical approaches to defining the concepts of professionalism, professional orientation are analyzed, and the role of prestige in the genesis of professional self-determination of high school students is outlined. In particular, in order to be able to choose a professional direction more accurately and correctly, a huge number of questions arise that help identify key factors and conditions that can influence a person's professional orientation. Desire of the individual, social and economic situation, internal properties, features of temperament and character, life experience, drive and inclinations, prestige of the profession, material reward, status in society, helping others, solving one's own problems – and this is not the whole list of subjective and objective factors that can guide a person to choose a future field of professional activity. It was found that in the current state of quarantine restrictions, such factors of professional activity as riskiness, safety and social distance dominate among teenagers when choosing a future profession, in relation to its prestige. The isolation and social distancing of individuals from each other in the quarantine conditions caused by COVID-19 can affect the separation of some professions from others. It has been established that this encourages teenagers to choose such directions in the future, which will be more significant and prestigious even under distance learning conditions. It is noted that in the conditions of the pandemic, distance learning technology has proved itself quite effectively, which is currently being implemented in all educational institutions of various types. Its introduction helps students not only participate in educational activities with teachers, but also enables interaction with employees of educational institutions (psychologist, social pedagogue, administration of educational institution, and others). It was established that prestige as a factor of professional self-determination in the conditions of quarantine restrictions occupies an important place in the structure of the choice of a future profession by a teenager.
Keywords: professional self-determination, prestigiousness, prestige, hierarchy of prestige, the standard for the prestige of professions, epidemic situation, quarantine, distance education, quarantine restrictions.

Подано 14.06.2022
Рекомендовано до друку 19.06.2022